

la forma que en produir-se la síncope de la *o* postdònica s'hagué de produir primer en romànic (simplificada després com a *bisbe* en el català central); en xocar en aquesta forma *bisbe* la *k*, recolzada en la *s*, amb la *b* següent, aquesta retornà a l'articulació *p* en la forma cast. *obispo* i en la variant cat. occid. antiga *bispe*, de la qual acabem de citar força casos. La tenim també a les *VidesRoss*. (fº 47, junt amb *bisbe*, 8v2, 9r2, 24r2, 24v1), molt sovint en docs. ribagorçans antics com ara un de 1237 (*BABL* VII, 178; Miret i S., *El més antic text lit. cat.*, p. 27; *Esp. Sagr.* XLVIII, 259), i parlant de *lo bispe d'Urgel* en un de berguedà, de Puig-reig, de 1236-40 (*BABL* VII, 180-1); i en efecte l'anoto encara viva a Llaguarres el 1957 i d'altra banda a Morvedre (*Casa del Bispe*, 1962).²

En àrab marroquí es prengué del cat. la forma *al-biṣb*, amb què el soldà almohade Murtaḍà anomenava el bisbe de Marràqueix, que c. 1250 solien nomenar (com a director espiritual dels cristians d'allà) a proposta dels nostres ambaixadors (ho fou l'avors Lop Fernando d'Áfn, que devia ser xurro, *Hesperis* VI, 41).

Per a l'extensió de les formes occitanes i romàniques, convé veure, de més a més, Jud, *Zur Geschichte der bündnerromanischen Kirchensprache*, p. 37; Duraffour, *VRom.* v, 280-1; *DCEC* III, 540. Com aquí indico, en lloc de la *o*-del cast. *obispo*, trobem formes mutilades per l'afèresi d'aquesta vocal en totes les llengües i dialectes romànics on l'article determinat té la forma *lo* o bé *o*; ultra el cat. *bisbe* i oc. antic *bisbe*: port. *bispo*, it. *vescovo*, i *bispo* és també la forma dels docs. aragonesos, riojans, murcians i lleonesos del S. XIII. Això s'explica uniformement per tal com les formes primitives *o obispo*, *l'ovescovo*, *l'obispe* foren deglutinades amb atribució de la *o*- a l'article: *lo vescovo*, *o bispo*, *lo bisbe*. Sembla, doncs, que la *ε*-àtona inicial de *EPISCOPIUS* es labialitzà primer pertot, tal com en el cast. *obispo*, per influència de la labial *p* següent (i solament el castellà, on l'article fou *el* des dels orígens), pogué salvar-se d'aquesta confusió.

Entre els diversos sentits figurats o secundaris, interessa especialment el de budell o embotit del porc farcit, que ja tenim en On. Pou el 1575;³ avui es retroba particularment a l'Alt Aragó,⁴ i apareix ja en castellà antic: *bispillo* en Juan Manuel, *L. de la Caça* III, *obispillo* en Evangelista, *bispete* en Lz. de Ayala (*Caça*, 9.17, 13.3); segons Car. Michaëlis (*RLus.* XIII, 357) resultaria d'una extensió de *mitra*, nom del carpó o darrera vèrtebra dels ocells, en portuguès i les altres llengües, dita així per la semblança de forma amb la mitra d'un bisbe.

DERIV.: *Bisbable*. *Bisbada*. *Bisbal* [1360, *AlcM*; Pedra *Bispal* és a la ratlla entre Aneto i l'Hospital de Viella, al N. de Senet, límit del territori aranès]; *bisbalia* o *bispalia* 'dignitat de bisbe' 'bisbat' i 'pontificat', *Cròn.* de Jaume I, *VidesRoss*. (veg. el glossari; *Vispalie* fief en el mun. de Mant prop de Lagor, ja 1675, P. Raymond, *Dict. Top. B-Pyr.*, s. v.). *Bisbari*. *Bisbat* [*bispat*, a. 1244, Pujol, *o. c.*, 19; «si huy havie

hun hom, hun papat, o vescat o bisbat, o comdat», *Sermons* de St. Vicent Ferrer I, 111.26; cast. *obispado*, ja *Cid*, *bispado* Berceo, però *obispadgo* en traduccions bíbliques, en la Bíblia de Scio VI, 276]. *Bisbesa*. *Bisbet*; *bisbetó* [1447, *AlcM*]; per a la festa del *Bisbetó* a Montserrat i a Girona [1541], que donà lloc a l'interessant *Sermó del Bisbetó* escrit a mitjan S. xv, veg. Serra i Pagès, *BCEC*, 1910, 21-8, 48-59. *Bisbot* [*birbot*, 1575, supra].

Arquebisbe [*arche-*, document ribagorçà cap a 1251; P. Pujol, *Documents en vulgar dióc. d'Urgell*, 16.10, 16.35; *-spe*, 16.36; *archebispe* de Teragona, doc. de 1215-30, *BABL* VII, 171, comprovat en el facs. de la p. 181; en les variants *archabispe*, *arcevesque*, *-sche* en les *VidesRoss*., veg. gloss.; *arcevesque*, doc. ross. de 1313, *RLR* XXIX, 70; *arquebisbe* en Llull, *Blanq. NCl.* II, 126.21; *arzevispe* de Nàpol, document aragonès de 1328, Finke, *Acta Arag.* III, 531], del gr. eclesiàstic ἀρχιεπίσκοπος 'el qui mana els bisbes'; *arquebisbat* ['arxidòcesi', *archab.*, *VidesRoss.*]; *arquebisbal*. Variants més cultes *episcopal*, *episcopat*; *arxiepiscope*, *arxiepiscope*.

¹ On també llegim *bisbe* (II, 90.7, 90.8, 90.13). —

² En el País Valencià modernament s'ha estès tant el castellanisme *obispo*, que la forma genuïna és mirada com a desusada per la gent vulgar, si bé Ga. Girona fa constar que s'usà en el Maestrat, Plana i Horta. Es deu referir en bona part als usos petrificats i semi-toponímics, com aquest de Morvedre, i *la Cova 'l Bisbe* cap al Broseral a Cabanes de l'Arc (1961). Fins en usos així de vegades diuen allà alguns la forma acastellanada (*El Pinaret de l'Obispo* a Vistabella del M., 1961). Paral·lelament i ja des de més antic, a causa dels estralls de la Croada de 1212, en terres d'Oc els fanàtics del Nord imposaren la forma afrancesada *evesque*, de la qual trobem algun cas fins en textos rossellonesos i del Regne de Mallorca; veg. *arcevesque*, *-esche*, en el Glossari de les *VidesRoss.*, i fins en Llull. Aquest ho fa quan reproduceix els mots d'altri: «un ardiacha, nebot del *avescha*, morí --- Aquell *bisbe* fo molt irat de la mort del archidiaque ---», *Fèlix* I, 74. Però ell usa generalment la forma genuïna (*Blanquerna* I, 94.15, 289.14; *bisbe* en doc. rossellonès de 1313 (*RLR* XXIX, 70). Avui pronunciat vulgarment *birbe* a Mallorca (Deià, 1964; inscr. de c. 1800 a Bunyola, 1963). —³ «Porc --- botifarra --- *lo bisbe* o *birbot* o ventre: faliscus», *Thes. Pu.*, 198. —⁴ «El *obispo* é un cachet de espinazo e de capeza», em definien a Bielsa (1965).

BISBÈTIC, de l'it. *bisbètico* 'rondinaire' [c. 1600], i aquest del gr. ἀμφισβητικός 'litigiós'. □ 1.ª doc.: 1858 *Damen*.

Bisbetó, *bisbot*, V. *bisbe* Bisc, V. *DCEC* I, 469a *Biscaina*, V. *brisa* *Biscantar*, V. *cantar* *Biscor*, V. *brisa*

BISELLAT, *bisellar* i *bisell*, mots recents adaptats del fr. ant. *biseler* i *bisel* (avui *biseau*), id., que són